

SLUŽBA PETROVA NÁSTUPCE VE 21. STOLETÍ

Ekumenická perspektiva

Otto Hermann Pesch

DER PETRUSDIENST IM 21. JAHRHUNDERT

Eine ökumenische Perspektive

ÚVOD

V proslovu před římským Sekretariátem pro jednotu křesťanů 28. dubna 1967 pronesl papež Pavel VI. onu častokrát citovanou větu: „Vím, že úřad papeže je největší překážkou na cestě k jednotě církve.“ Jan Pavel II. se ve své encyklice *Ut unum sint* (88) vyjádřil podobně: „Přesvědčení katolické církve, že v úřadu římského biskupa si zachovala... viditelné znamení a ručitele jednoty, působí obtíže většině ostatních křesťanů, jejichž paměť je poznamenána jistými bolestnými vzpomínkami.“

Na druhé straně: Podle katolického pojetí má a chce papež být právě symbolem, moderátorem, ručitelem jednoty církve. Má být mluvčím celého křesťanstva vůči světu. Avšak i uvnitř katolické církve se znovu a znovu stává, že papežství a papež je opakem toho, co má a chce být: stává se příčinou rozdělení, nejednoty, sporu.

Co tedy? Bude tomu tak i ve třetím tisíciletí, že papež zůstane zdrojem rozdělení křesťanstva? Je třeba žádat zrušení papežství, aby křesťanstvo našlo cestu k věrohodné jednotě v rozmanitosti? Anebo má úřad nástupce Petrova trvalý význam pro jednotu křesťanů, za předpokladu, že dojde k reformě jeho nynější podoby a praxe? K odpovědi na tyto otázky uvážíme tři hlediska: (1) Úřad nástupce Petrova dnes – jaký skutečně je a jak se jeví; (2) úřad nástupce Petrova v dějinách – fakta a teorie; (3) úřad nástupce Petrova zítra – možnosti a zdůvodnění. Každé z těchto hledisek rozčleníme do tří dílčích aspektů.

I. ÚŘAD NÁSTUPCE PETROVA DNES: JAKÝ JE A JAK SE JEVÍ

1. Papež a kurie Úřad nástupce Petrova je zvláštní úřad apoštola Petra, který podle svědectví Nového zákona Ježíš přenesl na něj, ne na jiné

apoštoly. Tento úřad vykonává biskup římský, protože biskup Říma je nástupcem apoštola Petra, který jako první stanul v čele křesťanské obce v hlavním městě impéria a zemřel jako mučedník. Protože biskup římský – papež – dnes nemůže svou odpovědnost za celou církev uskutečňovat jako jednotlivec, má kolem sebe soustavu úřadů, kurií. Ta je organizována podobně jako jsou organizovány vlády: člení se do jednotlivých ministerstev („kongregací“), příslušných pro jednotlivé oblasti papežovy odpovědnosti (např. pro nauku víry, pro liturgii, pro jmenování biskupů, pro vzdělávání kléru, pro evangelizaci národů atd.). Kromě toho existují ještě komise a rady pro speciální problémy (např. pro otázky manželství a rodiny, pro jednotu křesťanů, pro vztahy k nekřesťanům).

Z vnějšího pohledu působí kurie jako obrovský útvar. Ale ve skutečnosti, měříme-li její celosvětovou úlohu, je velmi malá. Porovnejte třeba ministerstvo některého státu s některým úřadem kuriálním. Nebo generální vikariát některé velké německé diecéze (např. mnichovské, kolínské, münsterské) je útvar se zhruba 450 spolupracovníky a spolupracovnicemi, kdežto kongregace pro nauku víry pracuje, jak mi bylo řečeno, s personálem 57 osob včetně sil pro úklid a kuchyň.

2. Kompetence a spory Druhý vatikánský koncil výslovně stanoví: Nejvyšší pravomoc v církvi má biskup římský spolu s kolegiem biskupů celého světa. Všichni biskupové nesou odpovědnost nejen za své vlastní diecéze, nýbrž i za povšechnou církev v kolegiální spolupráci (Konstituce o církvi 8,22–23; dekret o službě biskupů 4–6). K tomu koncil výslovně připojuje: Římská kurie nestojí nad kolegiem biskupů, nýbrž svou službou je podporuje (dekret o službě biskupů 9). V církevním právu jsou kompetence a procedury jasně vymezeny. Přesto v římské kurii není jen jednomyslnost, nýbrž také střet názorů. V tom se kurie neliší od světských vlád. Vždyť všude, kde lidé musí spolupracovat v rámci velkých institucí, dochází ke střetu názorů a mínění. Kde k tomu dochází, snaží se přirozeně každý, aby prosadil mínění své. S církevním úřadem se z lidí nestávají automaticky svatí, a proto ani v kurii není vyloučen zápas, nepokoj, ani intrikaření a boj o moc. O tom se nedovídáme jen z indiskrecí, nýbrž i ze seriózního tisku.

Neříkám to škodolibě. Zmiňuji se o tom z jiného důvodu: Někdy slyšíme, že římskokatolická církev je „absolutní monarchií“, v níž všechno probíhá jen v naprosté poslušnosti papeže. Skutečnost není taková. Papež spíše určuje generální linii. Tím má velký vliv. Víme například, že ve věci ekumenického dorozumívání by kurie byla mnohem zdráhavější, kdyby papež za ním nestál a netlačil na ně u příslušných institucí. V tomto smyslu má poslušnost papeže velký význam. Na druhé straně však se papež nemůže

osobně starat o každou jednotlivost. Římské kuriální úřady jednají samostatně v rámci kompetencí, stanovených jim církevním právem. Pak se může stát, že papež někde pronese důležitý proslov, ukazující do budoucnosti, nebo vydá apoštolský list – a římský úřad příštího dne odsoudí teologa, který také poctivě přemýšlí o budoucnosti víry a církve.

Tím jsem dospěl k třetímu bodu.

3. Držitel moci a partner dialogu Nástupce Petrův a jeho úřady vykonávají moc. To je skutečnost. Tato moc bezprostředně působí na osoby a instituce v církvi a zprostředkovaně se uplatňuje v součinnosti se státem v případech, kde Vatikán dosáhl konkordátu. Papež a kurie vykonávají tuto moc ve službě evangelia a jeho nerušeného zvěstování. To je jistě u všech poctivým motivem. Ale toto provozování moci může hluboce zasáhnout do života lidí, převrátit nebo zničit jejich životní plány. To platí obecně o proklamaci učení, která je nejednou nepřesvědčivá a působí mnohým věrným katolíkům úzkosti v jejich svědomí; pomyslete na otázky manželství a rodiny. Platí to však také speciálně pro jednotlivé osoby. Například: odmítnutím udělit *'nihil obstat'*, tohoto církevního vysvědčení o nezávadnosti, je profesor teologie po mnoha letech studia připraven o svou existenci profesora teologie. Povolání kněze, který nesplní podmínku celibátu, ale nestane se laikem, se ocitne na bodu nula, a to i tehdy, když se v době pronásledování angažoval pro církvev – o tom víte vy v Čechách víc než já. Biskup musí provádět nejen nařízení papeže, nýbrž i nařízení kurie i tehdy, když je pokládá za teologicky a pastoračně nesprávné, ba osudné. To už je skoro prohrěšek proti výpovědím druhého vatikánského koncilu o právní svébytnosti partikulárních církví a o služebné funkci římské kurie (Konstituce o církvi 23).

Dosti příkladů. Chci říci: Realita papežského úřadu v přítomnosti dává obraz rozporný, mnohoznačný. Mnozí lidé, také nekatolíci, ano i nekřesťané, obdivují, že katolická církev je vedena tak přísně, obdivují fungující poslušnost celého světa (přes všechnu kritiku) vůči nařízení Říma. O které jiné světové organizaci se dá něco takového říci? Příklad ze současnosti: Na rok 1998 se plánuje přijetí "Společného prohlášení" Světového luterského svazu a katolické církve; v něm je řečeno, že učení o ospravedlnění, na němž se církve Západu v 16. století rozdělily, dnes již nerozděluje. K podpisu pod prohlášení potřebuje Světový luterský svaz souhlas asi 130 členských církví. Pro katolickou církev stačí souhlas Kongregace pro nauku víry po poradě s některými vybranými biskupy.

Ovšem na druhé straně bezpočet lidí, a to i katolíků, pocituje 'římský systém' jako centralistickou diktaturu, jež potlačuje svobodu tázání, myšlení

a jednání z příkazu svědomí a znevěrohodňuje křesťanskou víru. Ano, neváháme s příměrem: Římskokatolická církev je po pádu komunistických režimů a jejich zdůvodňujících ideologií poslední ideologicky zdůvodněná diktatura na světě. Avšak opět nesčetní jiní lidé, především v tzv. třetím světě, zakoušejí papeže jako partnera, na kterého se mohou obrátit ve svých starostech, jako jedinou instanci, která jim je oporou v jejich odporu proti nespravedlivým životním podmínkám a proti utlačovatelským režimům. Jakou perspektivu má úřad papeže v 21. století, když se dnes jeví takto rozporně? Bude se zcela jistě muset stát reformovanou, proměněnou realitou. Nejen v aspektu ekumenickém. Ale může, smí se papežský úřad proměnit, kde a jak? Abychom to mohli posoudit, je třeba krátkého pohledu do dějin.

II. ÚŘAD NÁSTUPCE PETROVA V DĚJINÁCH: FAKTA A TEORIE

1. Základy v bibli a ve staré církvi Papežství, tj. dnešní podoba úřadu nástupce Petrova, je beze vší pochyby výsledkem dějinného vývoje. To znamená negativně: Dnešní skutečnost papežství naprosto není logickým důsledkem Ježíšova slova k Petrovi v Mt 16,18–19: „Ty jsi Petr a na té skále zbuduji svou církev...“. Z tohoto logia a z logia o klíčích království a z logia o svazování a rozsvazování neplyne sylogisticky primát jurisdikce a neomylné magisterium. To již nepopírají ani katoličtí biblisté. Exegetické otázky zde nemůžeme detailně probírat, postačí několik tezí.

(a) Novozákonní texty o Petrovi (zvl. Mt 16,18–19; L 22,31–32; J 21, 5–17; Sk 2–5; 8–12) a dva pseodonymní ‚Petrovy‘ listy ukazují, že Petr zaujímal v první církvi zvláštní postavení. Mezi řádky však také ukazují, že ne nevýznamné skupiny toto zvláštní postavení zpochybňovaly a dávaly přednost jiným – například Pavlovi (1K 1, 12) nebo ‚milovanému učedníkovi‘ (J 20,5–9; 21,20–23).

(b) Texty o Petrovi platí o Petrovi jako svědku evangelia. Z tohoto hlediska není rozdíl mezi Petrem a ostatními učedníky. Oni všichni jsou prvními svědky Ježíšova vzkříšení (1K 15, 3–11) a tímto svědectvím zakládají církev. V této věci nemůže ani Petr ani ostatní apoštolé mít nástupce či pokračovatele. Jako první svědkové jsou jednou provždy svědky Ježíšova vzkříšení. Proto je na nich, jako na základu, zbudována církev (Ef 2, 20).

(c) Jediný výrok, který platí přímo Petrovi v jeho vztahu k ostatním učedníkům, je L 22, 31–32: „Já jsem za tebe prosil, aby tvá víra neselhala; a ty, až se obrátíš, buď posilou svým bratřím“. Ale i toto slovo, čteme-li je přesně, vrací Petra do společenství učedníků. Neboť posilou bratřím není síla jeho vlastní víry, nýbrž působení Ježíšovy modlitby.

Z Nového zákona tedy můžeme pro Petrův úřad získat jen tyto normativní výpovědi: Kvalifikovaná prvotnost svědectví mezi ostatními učedníky (Mt, 1K), posila a povzbuzení učedníků v krizi (L), starost o celou církev (J 21, 17: pas mé ovce). Petrův *úřad* je Petrovou *službou*.

S tím koresponduje situace v církvi prvních staletí. Protože Petr (ale také Pavel!) podlehl mučednické smrti v Římě a protože po roce 70 ztratil Jeruzalém funkci církve mateřské, získala církev v Římě, v hlavním městě říše zcela přirozeně přednostní pozici. Byla to vždy přednost čestná, přednost posily a míry společenství církve. To platí i pro proslulé první ‚zásahy‘ Říma do ostatních církví, například dopisem římského presbytera Klementa do záležitostí v Korintu. Nejde zde o jurisdikci, nýbrž o varování a povzbuzení. V té době ostatně byla římská obec řízena ještě kolektivně, kolegiem presbyterů. V Palestině a Sýrii se již dávno předtím prosadil ‚episkopát monarchický‘ (viz dopisy Ignatia Antiochenského). Proto se po dlouhou dobu žádný římský biskup nedovoľoval výroku z Mt 16, 18–19. Teprve v polovině 3. století se k němu odvolává Cyprian, biskup kartaginský, ve svém sporu s římským biskupem Štěpánem I. ve věci druhého křtu kacířů. Nato se Štěpán, poprvé v dějinách římských biskupů, odvolá na toto slovo, aby proti Cypriánovi prosadil svou pozici, že obrácení kacíři se nemají křtít. Tento spor, mimochodem, je jedním z nečetných případů, kdy římský biskup svou autoritu – nejen svým nárokem, nýbrž i historicky prokazatelně – úspěšně nasadil ku prospěchu jednoty církve.

2. Zastávky na cestě k dnešimu papežství V dalších staletích tomu bylo tak, že souhlas římských biskupů k rozhodnutím o učení a řádu byl rozhodující instancí, aby se tato rozhodnutí ekumenicky, tj. v univerzální církvi, prosadila. Velcí římstí biskupové tak měli významný vliv na vývoj celé církve, např. Lev I. v christologickém sporu koncilu chalkedonského (451) nebo Innocenc I. či Coelestin I. ve sporu pelagiánském a semipelagiánském (416 a 431). Nikdy však nebylo řeči o primátu jurisdikčním nebo primátu doktrinálním. Naopak, při důležitých rozhodováních nebyli zástupci západní církve vůbec přítomni – například na 1. koncilu konstantinopolském (381), nebo byli postaveni pod nátlak jako na 2. koncilu v témže městě (553).

Dobry zvyk zajistit si souhlas římské církve, měl ovšem i negativní důsledek: Menšina, jež byla v regionálním sporu poražena, usilovala ráda o to, aby dosáhla svého práva odvoláním k římskému biskupovi. Tím postupně rostla jeho mocenská role jako rozhodujícího arbitra. Dobrymi příklady toho je úloha Říma v pelagiánském a semipelagiánském sporu a při tzv. druhé synodě oranžské (529).

Podle stejného vzorce došlo k oné události, kterou ve zpětném pohledu začíná vzestup papežství k centralistickému vedení církve, teoreticky církve celé, fakticky však církve západní: ke korunovaci Karla Velikého na římského císaře o Vánocích roku 800. V této chvíli hledal papež Lev III. u Karla zastání proti svým římským rivalům. Nejen z vděčnosti, nýbrž i z mocenské kalkulace Lev Karla korunoval za císaře, rozuměj: za císaře celého *imperia romana*. Císařský trůn na Východě, v Byzanci, byl považován za uprázdněný; zmocnila se ho císařovna Irena. Avšak navzdory slabosti východního císařství začalo záhy existovat dvojí římské císařství. Korunovace Karla prohloubila odcizení mezi východní a západní církví, jež se již dlouho projevovalo. Pro papežství však v konfliktním spojení s franským a německým císařstvím byl zahájen vzestup ke světové velmoci. Tenkrát to nikdo netušil, nikdo neplánoval.

Nejdůležitější stanice tohoto vzestupu:

(a) Lehkomyslně provedené schizma s východní církví roku 1054, provedené legáty Říma, ne papežem Mikulášem I. osobně. (Lehkomyslně proto, že i z římské strany byly mezi důvody rozdělení zahrnuty i čistě disciplinární otázky, např. manželství kněží; a také proto, že na straně byzantské neměl patriarcha faktický zájem na usmíření.)

(b) *Dictatus papae* papeže Řehoře VII. z roku 1075, v němž je vyjádřen nárok na neomezenou pravomoc církve a její svrchovanost nad všemi světskými vládci bez rozdílu.

(c) Faktické ovládnutí světa papežem Innocencem III. na přelomu 12. a 13. století.

(d) Definitivní (ovšem Pyrrhovo) vítězství papežství nad císařstvím popravou posledního Štaufera v Neapoli roku 1268.

(e) Úpadek faktického papežského panství (ne však jeho nároků!) v pozdním středověku exilem do Avignonu, 'velkým západním schismatem' (1378–1414), konciliarismem, renesančním papežstvím s jeho mocenskou politikou budovanou na zahraniční politice s různými evropskými mocnostmi v rychlém sledu.

(f) Ztráta univerzální nadvlády důsledkem částečného úspěchu reformace ve spojení se zemskými knížaty.

(g) Dílčí úspěch na koncilu tridentském (1545–1563) tím, že bylo zabráněno diskusi o papežství v církvi.

(h) Vnitrocírkevní konsolidace pomocí vnitrocírkevních reformů v zemích, jež zůstaly katolické.

(i) Vnitrocírkevní opevnění na 1. vatikánském koncilu (1869–1870) pomocí dogmatu o univerzálním jurisdikčním primátu papeže a – jeho součástí – o jeho neomylném učitelství. Nebýt útisku katolíků

v mnoha protestantských zemích a v zemích s ‚laicistickou‘ vládou, nebylo by toto dogma spatřilo světlo světa. Druhý vatikánský koncil mu vymezil hranice – jen teoreticky, nikoli (jak mnozí doufali) i prakticky.

3. Teorie papežství Tato historie papežství, již jsme naskicovali, neprobíhala takto prostě. Provázely ji vždy úvahy, reflexe – předběžné či následné. Obojí měly vliv na další vývoj a na jednání a na cíle papežů.

Teorie byla ve vrcholném středověku zkonstruována už bezkonfliktně. Stávající poměry byly vnímány tak, že jsou zdůvodněny vírou. Velký teolog Tomáš Akvinský necítil potřebu zařadit do svého hlavního díla, *Teologické summy*, traktát o církvi. Jeho názory o eklesiologii najdeme v jiných souvislostech. Mezi nimi i jeho samozřejmou tezi, že papeži – vzhledem k jeho odpovědnosti za celou církev – náleží, aby s definitivní platností formuloval vyznání víry (ST II–II 1, 10). Mimochodem: Tato samozřejmost byla tak snadná proto, že i nejmodernější teologové té doby, ač byli mezi svými kolegy předmětem vášnivých sporů, měli důvěru papežů – Tomáš a Albert Veliký jsou toho dokladem.

Počínaje 14. stoletím se množí pojednání o církvi, ale hlavně jsou to traktáty *De potestate papae*, o pravomoci papeže. Ta totiž přestává být samozřejmá: buď jako pravomoc nad světskými vládci, buď jako pravomoc nad biskupy a koncily. Vypracovávají se stále subtilnější argumenty (pro výstupy vývoje), jež se ani při nejlepší vůli nedají odvodit z Nového zákona. Příkladem jsou argumenty pro zřízení kolegia kardinálů a jeho výsad – tj. pro kolegium těch, kdo původně byli pouhými faráři obcí v Římě. V proudu těchto argumentací se nejen upevňuje učení o jurisdikčním primátu papeže, nýbrž objevuje se i učení o neomylnosti učitelského úřadu papeže. Když se s tímto učením v roce 1518 seznámí M. Luther a odmítne je (spolu s dobrou společností jiných teologů!), znamená to počátek (německé) reformace. A čím silněji budou napříště teologové reformace nárok papežství odmítat až tak dalece, že v něm spatří působení antikrista, tím neoblomněji budou teologové a křesťané Římu věrní trvat na své pozici, ano vystupňují představu o pravomoci římského biskupa až k tvrzení, že být katolíkem značí být bezpodmínečně poslušen papeže.

Tento vývoj dosáhne svého vrcholu na 1. vatikánském koncilu. Na naléhání koncilové menšiny sice prohlašuje koncil výslovně, že papež požívá při svých rozhodnutích *ex cathedra* (a jenom při nich!) oné neomylnosti, jíž Kristus chtěl vybavit svou církev. Neomylnost papeže není jeho osobní předností, nýbrž přechodnou koncentrací neomylnosti církve při rozhodování, jejichž nutnost a oportunita dokonce mohou zůstat spornými. Avšak výchozí situace v 16. století je na prvním Vaticanu ještě

přítomna a tvoří jeho nehlubší problém: *Úmyslem* bylo vyjasnit, jak se v církvi uskuteční souhlas, konsensus v nauce víry. *Výsledkem* však bylo, že víra – nechtěně – změnila svou funkci na bezpodmínečnou poslušnost papeže a na bezpodmínečnou podrobenost jeho rozhodnutím ve věci víry a mravů.

A zde právě spočívá ekumenický problém papežství, zde vyvstává otázka ekumenické perspektivy pro 21. století.

III. SLUŽBA NÁSTUPCŮ PETROVÝCH ZÍTRA: MOŽNOSTI A ZDŮVODNĚNÍ

1. Negativní perspektiva: Dějiny nejsou normou Výsledkem stručného pohledu do historie je nejprve perspektiva negativní: Takto ne! Katolíci dokážou, abychom tak řekli, 'žít s papežstvím', dokážou rozlišovat mezi podstatou a jevou stránkou úřadu Petrova. Pojmenují jako břímě dějin to, co břemenem dějin je, a jsou vděční za všechny reformy, které nastaly ne teprve po 2. vatikánském koncilu, nýbrž v zásadě již od konfliktů pozdního středověku a od doby reformační. Naděje na další možnosti reformy má své oprávnění.

Avšak: Ekumenickou perspektivu otevírá – nebo neotevírá – nikoli abstraktní 'podstata' papežství, nýbrž jeho konkrétní jevová forma. Papežství, jak nyní existuje, neotevírá *žádnou* ekumenickou perspektivu. Výroky Pavla VI. a Jana Pavla II., jež jsme úvodem citovali, ukazují, že papežové to vědí. Žádná z nekatolických církví nebude akceptovat papežský úřad v jeho dnešní skutečné podobě. Tyto církve vstoupí do společenství s římskokatolickou církví jedině za dvou podmínek: Papež musí výslovně uznat samostatnost ostatních církví. A musí se v povšechné církvi závazně omezit jen na jakýsi úřad mluvčího a na čestné předsednictví a vyloučit všechny nároky jurisdikční. „S papežem, ne pod papežem“ – tak zní ta formule, kterou vám v listopadu vysvětlí můj evangelický kolega Reinhard Frieling. Formule, pod kterou i já se mohu plně podepsat, a to i pro oblast vnitrokatolickou. Pojem 'pod' není kategorie křesťanská (sr. Mt 20, 25–28; 23, 8–11).

Vše ostatní je nereálné. Jednalo by se jen o 'ekumenu návratu' (do Říma), kterou Řím v posledních letech opakovaně dementoval. Pro tuto negativní perspektivu však existuje také ještě důležitější důvod teologický. V ekumenickém dialogu, jak známo, existuje shoda v tom, že všichni pravdu, nezbytnou ke spáse, je možno nalézt v Písmu svatém. To nazýváme 'materiální dostatečností' (suficiencí) bible. Veškerá tradice se vztahuje

toliko na explikaci, výklad Písma a na formy života církve; tradice nepředkládá žádné nové pravdy víry, jež nejsou v Písmu. Opačná teze, tzv. teorie dvou pramenů (Písma a tradice) se nemůže poprávu dovolávat tridentského koncilu; to je již dávno bádáním dokázáno. Je jasné, že Nový zákon počítá jen s tím, že Petr má speciální funkci svědeckou a funkci mluvčího. Odtud se odvodilo čestné předsednictví církve v Římě a jejich představitelů a jejich jistá směrdatnost. Vše ostatní je výsledek dějinného vývoje. Občas se ovšem řekne: Za tímto dějinným vývojem je Duch svatý, který církev uvádí do veškeré pravdy. To zásadně platí – třebaže jistě ne pro stinné stránky dějin papežství. Ale nemůže to znamenat, že každá *současná* realita papežství je *pravdou víry* a tudíž nezbytná ke spáse. Kdyby tomu tak bylo, pak by v tomto jediném případě byla tradice dodatečným zdrojem pravdy víry a souhlas ve věci dostatečnosti Písma by vzal za své. Navíc by každá reforma papežství byla možná jen ve velmi omezeném rozsahu.

Z těchto předpokladů musíme zcela nově a ještě jednou uvažovat o dogmatu prvního Vaticanu. Papež nemůže být neomylný. Současný papež nemá zřejmě žádné obavy z tohoto důsledku. Neboť stále pokládá společenství s východními církvemi za možné, aniž bude předcházet souhlas v učení, jež má v katolické církvi důstojnost slavnostně vyhlášeného dogmatu. Cožpak má být papež neomylný jen pro církev Západu?

2. Pozitivní perspektiva: mluvčí křesťanstva Četné papežovy cesty do cizích zemí jsou často právem kritizovány. Ale v jedné věci přinášejí nezvratný důkaz: Úřad Petrova nástupce má v tomto světě totální komunikace stále zvláštní šanci stát se symbolem, reprezentací, mluvčím společné víry všech křesťanů. Tuto šanci nemá žádný jiný představitel velké církve, žádný prezident svazu církví, ani generální sekretář Světové rady církví. Mělo-li by dojít na ‚úřad ekumenické jednoty‘ (tak to bylo již naznačeno), pak by tento úřad fakticky připadl biskupu římskému.

Pro tento úřad mluvčího hovoří dobré důvody. Předně výpovědi Nového zákona, jak jsme si je připomněli. Dále: věcná nezbytnost. Existuje-li *jedna* církev v mnohosti *dílčích* církví a jejich forem a tradic, pak je třeba, aby světu byla takto představena: jako rozličnost a jako celosvětové společenství. Během dějin církev došlo k tomu, že rozdílnost církví, jejich ritů, konfesí, tradic, často protichůdných, je zřejmá pohledu všech. Jejich vzájemné vymezování je těžkou překážkou věrohodnosti křesťanské víry před světem. Univerzální společenství všech křesťanů ve společné víře však ještě nemá viditelnou podobu. Ani samostatné (autokefální) církve Východu, ani reformační církve na Západě zatím nevytvořily univerzální eklesiální

struktury. Takové struktury jsou však nezbytné, má-li se před světem dokumentovat, že jediná víra a četnost dílčích tradic si navzájem neodporují, nýbrž patří k podstatě evangelia. Toto evangelium platí všem lidem a může, má nalézt svou konkrétní podobu ve všech kulturách.

Úřad římského biskupa má – na pozadí svých dějin – tuto šanci uskutečnit univerzální strukturou církve. *Úřad* Petrova nástupce se může stát jeho *službou*. To si vyžádá i právní rámec, jak je tomu ve všech velkých společenstvích. Tento právní rámec musí jasně vymezit zvláštní funkce ‚petrovské‘ služby. Jeho podmínkou ovšem je, že se zřekne každého pokusu vykonávat (nebo znovu získat) jurisdikční pravomoc vůči jiným církvím. A dokonce ani v rámci římskokatolické církve nemůže výkon jurisdikce zůstat tak úzce centralistický, jak je tomu doposud. Neboť by nemělo dojít k tomu, že křesťanská existence v nějaké jiné církvi přinese více svobody, než v církvi, jejíž nejvyšší úřední představitel evangeliem před světem svobodu Božích dětí reprezentuje.

Tím jsme dospěli k závěru.

3. Několik konkretizací (a) *Svoboda tázání a myšlení místo nucení k souhlasu proti přesvědčení vlastního svědomí. Svoboda utvářet církevní život v širokém rámci místo uniformity.* Z poslušnosti papeže se opět musí stát víra v evangelium. Evangelium vykonává v srdcích svou vlastní moc a nemá zapotřebí žádných ‚opatření‘, nýbrž jen toho, aby bylo věrohodně zvěstováno osobami i institucemi. Z toho neplyne zánik legitimního církevního práva a církevní kázně. Ale již sv. Tomáš Akvinský, cituje Augustina, věděl: „Je třeba dodržet míru, aby jednání věřících nebylo příliš zatěžováno“. Nemělo by docházet k tomu, že by „byla snesitelnější situace židů, kteří se podrobují břemenu zákona, ale ne lidské opovážlivosti“ (ST I–II 107,4 in corp. art.). Rozhodné zastání ‚svobody křesťana‘ (Luther) uvnitř i navenek je tou hlavní ekumenickou perspektivou pro úřad nástupce Petrova v 21. století. Bez ní neexistují žádné další perspektivy.

(b) *Princip subsidiarity, který církev proklamuje již dlouho pro oblast společnosti, se musí uplatnit i v církvi.* To znamená: Co dílčí církve mohou samy regulovat a vyřešit, nemusí činit papežský úřad pro církev povšechnou. To platí pro učení a teologii, pokud není ohrožena elementární pravda víry v Boha, v Ježíše Krista a v Ducha svatého. Tím více to platí pro církevní disciplínu. Ještě nikdy nebylo ku pozhledání, když Řím intervenoval v regionálním problému (ponejvíce příliš záhy) a tím celé církvi přiložil pouta na její samostatné tázání a tvorbu. Proto je zapotřebí, aby mezi úřadem papeže a jednotlivým biskupem existovaly silné meziinstance. Řečeno teologicky: Kolegialita papeže s biskupy, tato ústřední výpověď druhého

Vaticana ve věci ústavy církve, se musí osvědčit tím, že národní a kontinentální biskupské konference budou mít právo na vlastní pravidla, přiměřená jejich situaci, a to i v případě, že se tato pravidla budou lišit od regulí jiných teritorií. Navzdory moderním technikám komunikace ví arcibiskup ze Sao Paolo, z Kinshasy, ze Sydney nebo z Prahy lépe, co jeho místní církve potřebuje, než úřad v Římě.

(c) *V souladu s konstitucí o církvi druhého Vaticana, čl. 23, musí úřad následníka Petrova podporovat a chránit partikulární církve nejen ve všeobecných záležitostech, nýbrž i v ohledu mezikulturním.* Řečeno negativně: Papež se musí zasadit o „odevropštění“ církve. V roce 2000 bude většina katolíků doma v Latinské Americe a v třetím světě. Jak dlouho ještě budou latinskoameričtí a neevropští křesťané spokojeni s tím, že je centralisticky řídí a naviguje vzdálený úřad v Římě v situaci, se kterou si sami dokážou poradit? Církve v Latinské Americe, Africe a Asii budou v nejbližší budoucnosti testem, zda úřad nástupce Petrova má v 21. století ještě ekumenickou perspektivu.

(d) *Důležité jsou i předběžné, provizorní kroky ve směru ke společenství církví.* Nemusí to být jednota celého křesťanstva jedním rázem. Představují si, že vznikne společenství s církvemi východními a že představitelé Petrova úřadu budou před celým světem demonstrovat, že své pověření mluvčího vykonávají na základně bible a církve prvních staletí. Jakým velkolepým svědectvím by to bylo pro církve ostatní! Ukázalo by jim, že ve společenství s Římem nemusejí mít obavy o svobodu křesťana! Příští kroky k širšímu společenství církví by na sebe nedaly dlouho čekat.

ZÁVĚR

Především: „Ty bud’ posilou svým bratřím“ (L 22,32). Je jen druhou úlohou Petrova úřadu mluvit ke svědomí světa. Je to jen polovina jeho úkolu, když papež žaluje na ztrátu křesťanských a obecně lidských hodnot a v temných barvách líčí budoucnost, v níž nadvláda peněz způsobí, že každý člověk bude bližním jen sám sobě. Prvotním a důležitějším úkolem je dosvědčit, že Bůh tento svět miluje. Říci: Nebojte se. A právě proto, ne proto, že to vede do katastrofy, nesmí každý člověk být bližním jen sám sobě.

Jaká revoluce proběhla církví, jaká perspektiva pro 21. století se otevřela, když papež Jan XXIII. ve svém proslovu při zahájení koncilu hovořil o „prorocích neštěstí“, kteří „všude předpovídají zhoubu a zkázu, jako kdyby svět stál na prahu zániku... Bludy se často rozplývají; jako mlha zítřka, kterou záhy rozpustí slunce. V minulosti sice církve bludy se vši přísností

odsuzovala, dnes však nechť nevěsta Kristova raději užívá milosrdenství jako prostředku nápravy, než aby pozvedala zbraň přísnosti.“ A obraz koncilu, který v závěru své řeči papež načrtl, je také ekumenickou perspektivou pro úřad nástupce Petrova: „Jednota katolíků mezi sebou, kterou je třeba uchovat jako zářný příklad, potom jednota, za kterou se Apoštolský stolec modlí a již horoucně očekává, že oddělení křesťané se opět sjednotí a konečně jednota cti a úcty, kterou ostatní, dosud nekřesťanská náboženství, prokazují katolické církvi...“

Úřad následovníků Petrových přestane být největší překážkou ekumeny, učiní-li to jediné: když nebude v první řadě bojovat za zachování svého zvláštního postavení a svých pravomocí, nýbrž bude v první i poslední řadě zápasit o to, co apoštol Pavel vyjádřil slovy: „Jen když se jakýmkoli způsobem ... zvěstuje Kristus, z toho se raduji a budu radovat“ (Fp 1,18). A bude-li jednat podle slova téhož apoštola: „Ne že bychom chtěli panovat nad vaší vírou, nýbrž chceme pomáhat vaší radosti“ (2K 1,24).

Několik odkazů na literaturu

Literatura k tématu papežství se pod vlivem silného impulsu II. Vatikánského koncilu stala téměř nepřehlednou, a to jak v ohledu historickém tak katolicko-eklesiologickém a zejména ekumenickém. Následující výběr zohledňuje pouze studie od počátku této živé diskuse, přičemž přednost mají monografie a (ekumenická) týmová díla, obširně udávající další literaturu. Seznam je sestaven chronologicky.

- Buttler, C./Lang, H., Das [I.] Vatikanische Konzil. Seine Geschichte von innen geschildert in Bischof Ullathornes Briefen, München 1961².
- Aubert, R., Vaticanum I (Geschichte der ökumenischen Konzilien, Bd. XII), Mainz 1965.
- Schwaiger, G. (Hrsg.), Hundert Jahren nach dem Ersten Vatikanum, Regensburg 1970.
- Küng, H., Unfehlbar? Eine Anfrage, Zürich 1970.
- Maron, G., Die römisch-katholische Kirche von 1870–1970, in: Schmidt, K.D./Wolf, E. (Hrsg.), Die Kirche in ihrer Geschichte. Ein Handbuch, IV/2, Göttingen 1972, 197–328.
- Concilium. Internationale Zeitschrift für Theologie, v následujících číslech: 7 (1971) č. 4; 9 (1973) č. 3; 11 (1975) č. 10.
- Küng, H. (Hrsg.), Fehlbar? Eine Bilanz, Zürich 1973.
- Denzler, G. (Hrsg.), Das Papsttum in der Diskussion, Regensburg 1974.
- Groscurth, R. (Hrsg.), Wandernde Horizonte auf dem Weg zur kirchlichen Einheit, Frankfurt am Main 1974.
- Stirnimann, H./Vischer, L. (Hrsg.), Papsttum und Petrusdienst, Frankfurt am Main 1975.
- Mund, H.-J. (Hrsg.), Das Petrusamt in der gegenwärtigen theologischen Diskussion, Paderborn 1976.
- Brandenburg, A./Urban, H.J. (Hrsg.), Petrus und Papst. Evangelium, Einheit der Kirche, Papstdienst, Paderborn 1976/77.

- Hasler, A. B., Pius IX., päpstliche Unfehlbarkeit und I. Vatikanisches Konzil. Dogmatisierung und Durchsetzung einer Ideologie., 2 Bde., Stuttgart 1977.
- Ratzinger, J. (Hrsg.), Dienst an der Einheit. Zum wesen und Auftrag des Petrusamtes, Düsseldorf 1978.
- Arbeitsgemeinschaft ökumenischer Universitätsinstitute (Hrsg.), Papsttum als ökumenische Frage, München – Mainz 1979.
- Rahner, K., Der Traum von der Kirche, in: *týž*, Schriften zur Theologie Bd. XIV, Zürich 1980, 355–367.
- Lehmann, K. (Hrsg.), Der Petrusamt, München – Zürich 1982.
- Rahner, K., Die unvergängliche Aktualität des Papsttums, in: Schriften zur Theologie Bd. XVI, Zürich 1984, 249–270.
- Pesch, O. H., Dogmatik im Fragment, Mainz 1987, 206–293.
- Schatz, K., Der päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart, Würzburg 1990.
- Týž*, Vatikanum I, 3 Bde., Paderborn 1992–1994.
- Pesch, O. H., Die Unfehlbarkeit des päpstlichen Lehramtes. Unerledigte Probleme und zukünftige Perspektiven, in: Häring, H./Kuschel, K.-J. (Hrsg.), Hans Küng. Neue Horizonte des Glaubens und Denkens. Ein Arbeitsbuch, München 1993, 88–128.
- Pesch, O. H., Druhý Vatikánský koncil 1962–1965. Příprava – Průběh – Odkaz, Praha 1996.
- Denzler, G., Das Papsttum. Geschichte und Gegenwart, München 1997.
- Hünemann, P. (Hrsg.), Papstamt und Ökumene. Zum Petrusdienst an der Einheit aller Getauften, Regensburg 1997.
- Slovníková díla eklesiologie, zvláště:
- Kern, W./Pottmeyer, H.J./Seckler, M. (Hrsg.), Handbuch der Fundamentaltheologie, Bd. 3: Traktat Kirche, Freiburg i.Br. 1986, 122–259; Bd. 4: Traktat theologische Erkenntnislehre, Freiburg i.Br. 1988, 153–178.
- Kehl, M., Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie, Würzburg 1992.
- Wiedenhofer, S., Das katholische Kirchenverständnis. Ein Lehrbuch der Ekklesiologie, Graz 1992.
- Werbick, J., Kirche. Ein ekklesiologischer Entwurf für Studium und Praxis, Freiburg i.Br. 1994.